DECLARATION

I, Sunila Gurung, declare that the thesis entitled BHARATELI NEPALI KATHAMA HASYATATWAKO PRAYOG has been prepared by me under the guidance of Dr. Krishnaraj Ghatani, Professor, Department of Nepali, University of North Bengal. No part of this thesis has formed the basis for the award of any degree, diploma or fellowship previously, from any other Universities, Institutions or Organizations.

Sunila Gurung. 29.12.2022.

Sunila Gurung

Registration No- Ph.D/Nep. (1176)/26/R-2019

Department of Nepali

University of North Bengal P.O NBU Campus

Siliguri-734013

West Bengal

Dated: 29.12.2022

UNIVERSITY OF NORTH BENGAL

समानो मन्त्रः समितिः समानी

DEPARTMENT OF NEPALI

Accredited by NAAC withh grace B++

Raja Rammohanpur, Dist.-Darjeeling, Phone(0353)2580995 Fax(0353)2580995

Ref. No. Nep.............

Date...../....../......

शोध निर्देशकको सम्मति

सुश्री सुनिला गुरुङ (पञ्जीकरण सङ्ख्या Ph.D/Nep.(1176)/26/R-2019), शोधार्थीद्वारा उत्तर बङ्गाल विश्वविद्यालय अन्तर्गत नेपाली विभागसँग सम्बन्धित रही विद्यावारिधि उपाधि हेतु **भारतेली नेपाली कथामा हास्यतत्त्वको प्रयोग** शीर्षकमा यो शोधप्रबन्ध शोध लेखनका यथानियमादि पालन गरी पूर्ण निष्ठा एवम् लगनशीलताका साथ मेरो निर्देशनमा सम्पन्न गरिएको सर्वथा मौलिक अनुसन्धान-कार्य हो भनी प्रमाणित गर्दै अनुसन्धित विषयको यथोचित मूल्याङ्कनार्थ विश्वविद्यालय अधिकृत तथा निकाय समक्ष पेश गर्दछु।

शोध निर्देशकको सही

२७/१२/२०२२

प्रो डा कृष्णराज घतानी

नेपाली विभाग

उत्तर बङ्ग विश्वविद्यालय

राजाराम मोहनपुर,जिल्ला: दार्जिलिङ,

पश्चिम बङ्गाल, भारत

SUPERVISOR

Department of Nepali

University of North Bengal

Ouriginal

by Turnitin

Document Information

Analyzed document	Sunila Gurung_Nepali.pdf (D154611714)
Submitted	12/29/2022 6:42:00 AM
Submitted by	University of North Bengal
Submitter email	nbuplg@nbu.ac.in
Similarity	0%
Analysis address	nbuplg.nbu@analysis.urkund.com

Sources included in the report

Entire Document

भारतेली नेपाली कथामा हास्यतत्त्वको प्रयोग (BHARATELI NEPALI KATHAMA HASYATATWAKO PRAYOG) उत्तर ब* विश्वविालयको कला, ािवि तथा ऐन सङ्काय अन्तर्गत नेपाली विभाद्वारा सञ्चावलत विाररवि (वपएचडी) उपावि हेतु प्रस्तुत शोध प्रबन्ध शिोाथी सुननला गु*ङ शिो वनर्देशक प्रो (डा) कृ ष्णराज घतानी नेपाली विभार् उत्तर ब* विश्वविालय राजा राममोहनपुर.
पनहलो अध्याय १ शिोको पररचय १.१ शिोको शीषगक मावनसका विवभन्न प्रिवत्तहमा हाँस्य पवन एउटा मुय हो। हाँस्य मावनसको स्वाभाविक व्यिहार *न्। आचायग भरतको मतअनुसार हास्य एउटा मुय रस हो र यसको उद्रेक हास नामको थथायीभिाको उद्दीपनद्वारा *न्छ। हास्यबाट आनन्द अनुभूवत *ने * ाँर्दा यसलाई रसका पमा हेररएको छ। शारीररक, मावनसको शारीररक भिाभ* ी र भाषाको विकृ वत ा विस*वतबाट हास्य उत्पन्न * ाँर्दछ। हास्य हाँसोसाँर् मात्र सम्बन्धित नभई हाँसाउर्दै ररने छेडपेच, घोचपेच - जस्ता व्यङ्ग्यवसत पवन सम्बन्धित रहेको *न्छ। व्यङ्ग्यवबनाको हास्यले पवन मावनसलाई आनन्द र मनोरञ्जन प्रर्दान र्ने सिान बनी सावहत्यमा आफ्नै थथान बनाएको पाइन्छ। विश्व सावहत्यमा नै हास्यलाई एउटा तत्त्वको पमा वलएको पाइन्छ। नेपाली सावहत्यकारहले पवन स्वभाविक पमा आफ्ना रचनाहमा हास्य तत्त्वको प्रत्यक्ष प्रयोर् रेका र्देन्थन्र्छन्। अ िविामा झै कथा िविामा पवन हास्य तत्त्वको प्रयोर् भएको पाइन्छ। कथावभत्रका हास्यतत्त्वले पाठकलाई हाँसाई हाँसाई मनोरञ्जन प्रर्दान र्दगछ भने हास्यसाँ रे् मुवछएको व्यङ्ग्यले व्यन्थि, समाज, रा र आवर्द क्षेत्रमा रहेको विकृवतलाई पाठकसमक्ष ? ाई सुिारको सन्देश पवन वर्दइएको *न्छ। नेपाली कथा सावहत्यमा हास्यतत्त्वलाई आत्मसात र्री कथा लेख्ने कथाकारह थुप्रै र्देन्थन्र्छन्। हास्यवसत सम्बन्धित नेपाली कथाहको अध्ययन र्ने कायग ग्रहि रेर प्रस्तुत शिोकायगको शीषगक भारतेली नेपाली कथामा हास्यतत्त्वको प्रयोर् रान्धएको छ। १.२ समस्याकथन प्रस्तुत शिोप्रबिमा भारतेली नेपाली कथामा हास्य तत्त्वको प्रयोर् शीषगक नै मूल समस्या हो। यस शीषगक अन्तर्गत वनौल ररने समस्याह बुँर्दात पमा वनम्न प्रकारले वचन्थित ररएको छ - अ) नेपाली सावहत्यमा हास्य र व्यङ्ग्यको वभन्नता कस्तो पाइन्छ? आ) हास्यप्रिान कथालेर्नको क्षेत्रमा भारतेली नेपाली कथाको विकास कु न ऱथथवतमा छ? इ) हास्य तत्त्वको सैद्धान्थन्तक आिारह के-के *न्? ई) हास्यतत्त्वको प्रयोर्ले भारतेली नेपाली कथाको भिा र भावषक शैलीको सौन्दयगमा कवतस* विकवसत छ? उ) भारतेली नेपाली कथाकारले आफ्ना कथाहमा हास्यको उद्रेक कु न प्रकारले रेका छन् ? ऊ) भारतेली नेपाली कथामा हास्यतत्त्व प्रयोर् र्री लेख्ने कथाकारह मुय पमा को-को *न्?
यस शिोकायगमा मावथ उल्लेर् ररएका समस्याहमा के न्धन्द्रत भई समािान प्राप्त र्ने प्रयास ररएको छ। उल्लेर्नीय समस्याहलाई ध्यानमा राख्र्दै यस शिोप्रबिमा भारतेली नेपाली पन्ध्रजना कथाकारहका ज* ा तीसिटा कथा सङ्ग्रहको अध्ययन ररएको छ। १.३ शिोप्रबिको उद्दे र प्रयोजन प्रस्तुत शिोप्रबि लेर्नको उद्दे र प्रयोजन वनम्न बुँर्दाहमा प्रस्तुत ररएको छ- भारतेली नेपाली कथालाई हास्य तत्त्वको प्रयोर्का सन्दभगमा व्यापक र र्हन पमा हेनुग शिोप्रबिको पवहलो उद्दे हो। यस अन्तर्गत् प्रस्तुत शिोप्रबि लेर्नको उद्दे र प्रयोजन वनम्न बुँर्दाहमा प्रस्तुत ररएको छ- अ) नेपाली सावहत्यमा हास्य र व्यङ्ग्यको आफ्नो मत प्रकट र्नुग हो। आ) हास्यप्रिान कथालेर्नको क्षेत्रमा भारतेली नेपाली कथाको प्रयोर्-परम्पराको आकलन र्नुग हो। इ) भारतेली नेपाली कथाम सैद्धान्थन्तक आिारका पमा हास्यतत्त्वको प्रयोर् पक्ष हेनुग हो। ई) भिा, भावषक शैलीको सौन्दयग र प्रयोर्का दृविले भारतेली नेपाली कथामा हास्यतत्त्वको ि वशष्ट्य हेनुग हो।
उ) भारतेली नेपाली कथामा हास्यतत्त्वको अवभव्यन्थिबारे अध्ययन र्नुग हो। ऊ) भारतेली नेपाली कथामा हास्यतत्त्व प्रयोर् र्री लेख्ने कथाकारहको ोजी र्नुग हो। वयनै बुँर्दाहका आिारमा प्रस्तुत शिोकायगको अध्ययन के न्धन्द्रत रहेको छ अवन यसै क्रममा अध्ययनको वनष्कषग पवन हेररएको छ। यो शिोकायग प्रावज्ञक प्रयोजन पूवतगका लावर् पवन ररएको * ाँर्दा शिोकायग सम्पन्न र्री उत्तर ब* विश्वविालयबाट वपएच डी वडग्री प्राप्त र्नुग पवन यसको उद्देमा अन्तभुगि छ। १.४ पूिगकायगको विविर िएम् समीक्षात्मक अध्ययन भारतेली नेपाली कथाहलाई विविि पक्षमा हेररएको पाइए तापवन ती कथाहमा प्रयुि हास्यतत्त्व प्रयोबरि सू* व्यापक र र्हन पमा अध्ययन ररएको कु नै शिोकायग अझस* भएको पाइन्न। नेपाली सावहत्यका अ िविामा हास्य-व्यङ्ग्य विषयलाई वलएर अध्ययन ररएको पाइन्छ तर कथामा भने विशेष त्यस्तो कु नै शिोकायग भएको छैन। यस विषयलाई वलएर औपचाररक ढ*मा शिोकायग कतैबाट भएको र्देन्थ र्दैन। तथावप, भारतेली नेपाली कथा हमा हास्यतत्त्वलाई

Sunila Gurung
29.12.2022.

कृतज्ञता अर्पण

यो शोध प्रबन्ध पिएच डी डिग्रीका निम्ति गरिएको योजनाबद्ध कार्यको परिणाम हो। यो काम सम्पन्न गर्दा मलाई धेरै साथ र सहयोग प्राप्त भएको थियो र उनीहरूको सहयोगले यसलाई यस रूपमा प्रस्तुत गर्ने अवसर मैले पाएकी छु। प्रथमत: आफ्ना मूल्यवान सुझाउ, परामर्श र निर्देशनले मलाई उपकारको गुण लगाउनुहुने मेरा गुरु शोध निर्देशक प्रोफेसर डा कृष्णराज घतानीप्रति म आफ्नो श्रद्धा अपर्ण गर्दछु। उचित मार्गदर्शनसहित शोधकार्यका निम्ति प्राज्ञिक निर्देशन उहाँले प्रदान गर्नुभयो। शोधकार्य प्रति सँधै उत्साहवर्धक परिवेश बनाइदिनुभयो। गुरु बलेको दियो न हो अनुशासन अनि साधनामा एकाग्रता भई काम गर्ने हौसला मलाई निर्देशकबाट प्राप्त भइरहन्थ्यो। लेखनपठनमा आइपरेका अफ्ठ्यारा परिस्थितिमा मलाई सघाएर उचित मार्गदर्शनसहित शोधकार्यका निम्ति प्राज्ञिक निर्देशन उहाँले प्रदान गर्नुभयो। आफूले लेखिसकेको काममा सूक्ष्म अवलोकन गरी भूलहरूप्रति पुन: संशोधनको हात पकडाएर अघि बढाउनुभयो। उहाँले शोध विषय सम्बन्धित उपयोगी पुस्तकहरू खोजमेल गरी मेरो हातमा थमाइदिनुभयो जुन पुस्तकहरूबाट मैले धेरै लाभको सुविधा उठाउन सकेकी थिएँ। यी सबै कुराका निम्ति म उहाँप्रति सदैव नतमस्तक छु साथै सश्रद्धा कृतज्ञता अर्पण गर्दछु।

शुरूमा शोधको शीर्षक चयन गर्दा समस्या धेरै आइपरेको थियो। शोधको विषय छनौट गर्नमा शोधकर्ताको ठूलो जिम्मेवारी हुनजान्छ। यो अत्यन्त जटिल खुड्किलो भएको हुँदा शोधकर्तालाई मार्गदर्शकको एकदमै खाँचो पर्दछ। शुरूमा विषय सम्बन्धि अन्योलमा परिरहेको समयमा श्रद्धेय गुरुज्यू प्रोफेसर पुष्कर पराजुलीको उचित परामर्शले यस शोध प्रबन्धको विषय छनौट गरिएको थियो। विषयलाई लिएर शोधकर्ता अलन्तरमा परिरहेको स्थितिलाई एउटा मार्ग प्रदान गरेर कहिल्यै बिर्सन नसक्ने गुण लगाउनुभएको छ। उहाँले सधै मेरो काममा सकरात्मक भाव राखी स्वस्थ सल्लाह

सुधाव दिनुभयो। मेरो उहाँले बोल्नुभएको विचार अनि शब्दहरू मेरो शिक्षार्थी जीवनमा गुरु कृपा नै बनेको छ। प्रेममय हार्दिकता र सहानुभूतिको निम्ति उहाँप्रति म आफ्नो गुरु भक्ति अर्पण गर्दछु।

मेरो शोधकार्यको समयावधिलाई ध्यानमा राखेर प्राक्प्रस्तुतिका निम्ति सङ्गोष्ठी पत्र प्रस्तुत गर्न अनुकूल समय निर्धारित गरिदिनुहुने साथै कामकुरा छिटोछिटो गर भनेर हुटहुटी लगाउनुहुने विभाग अध्यक्ष श्रद्धेय गुरुज्यू सञ्जय राईप्रति सधैँ ऋणी छु, धन्यवादी छु।

नेपाली विभागको श्रद्धेय गुरुज्यू प्रोफेसर घनश्याम नेपालप्रति सदैव कृतज्ञ छु, उहाँले समय समयमा आवश्यक परामर्शसहित मार्ग प्रदान गर्नुभएको छ। उहाँको गाली र मायामा सधैँ नैतिकत मूल्य, अध्ययन, परिश्रम र लगनशीलताको भाव झल्केको अनुभूति हुन्थ्यो र कार्य गर्दा यी कुराहरू मेरो निम्ति गुरु ज्ञान नै बन्न पुगेको थियो। उहाँबाट पाएको हरेक सहयोगप्रति म सधैँ अनुगृहीत छु। नेपाली विभागको अवकाशप्राप्त प्रोफेसर मोहन प्रसाद दाहालले मलाई सधैँ स्नेहपूर्वक आशीर्वाद प्रदान गरी यस कामका निम्ति प्रोत्साहित तुल्याउनुभएको हो, उहाँप्रति म सश्रद्धा सम्झना गर्दै कृतज्ञता प्रकट गर्दछु। समय समयमा भेट हुँदा कामका निम्ति झक्झक्याएर हौसला प्रदान गर्नुहुने श्रद्धेय गुरुबा प्रा नरेशचन्द्र खाती अनि प्यारो गुरुमा अनिता खाती जसले स्नेहको सान्निध्यता प्रदान गर्नुभयो, उनीहरूको मायालु गुणलाई सधै सम्झिरहनेछु र उहाँहरूलाई धन्यवाद चढाउँछु।

भेटको समयमा सल्लाह सुझाउ दिई सँधै मलाई प्रेरित गर्नुहुने, मेरो कामप्रति एउटा जोशको बाटो तयार पारिदिनुहुने आदरणीय गुरुमा कृष्णमाया मगर अनि गुरु डबछिरिङ लेप्चाज्यू प्रति कृतज्ञ छु। उनीहरूको म प्रतिको स्नेहलाई सधैँ मनमा राखेर काम गरेकी छु।

शोधकार्यका निम्ति विभिन्न पुस्तकालयको सहयोग लिनुपरेको थियो, सबै पुस्तकालयका अधिकारी र कर्मचारीप्रति धन्यवाद प्रकट गर्दछु। विशेष गरेर उत्तर बङ्ग विश्वविद्यालयका

अधिकारी र कर्मचारीहरूको सकरात्मक व्यवहारले शोध कार्यमा धेरै सहयोग प्राप्त भएको थियो। राकेश मल्लिक सर जसबाट सधै प्रोत्साहन पाउँथे। उहाँप्रति श्रद्धा अर्पण गर्दछु।

शोध गर्ने क्रममा अप्राप्य साथै महत्वपूर्ण पुस्तकहरू उपलब्ध गराई मेरो हातमा थमाइदिएर कहिल्यै बिर्सन नसकिने गुण लगाउनुहुने श्रद्धेय सर गुप्त प्रधानज्यू, श्रद्धेय सर भरत क्षेत्रीज्यू, श्रद्धेय सर हीरा क्षेत्रीज्यू, श्रद्धेय गुरुमा पूर्णिमा शर्माज्यूप्रति प्रेममय श्रद्धा भाव अर्पण गर्दछु।

अध्ययन क्रममा सकरात्मक सल्लाह, सुझाउ र सहयोग गर्नुहुने मेरा प्रिय मित्रहरू, अग्रज दाजु दिदीहरू साथै अनुज भाइबहिनीहरूलाई सस्नेह धन्यवाद जनाउँछु।

आफ्नो कामकुराको व्यस्ततालाई पर राखेर मेरो कामलाई प्राथमिकता दिएर धेरै मेहनत गरी सेटिङको काम गरिदिनुहुने स्नेह भाइ गोपालप्रति सदैव कृतज्ञ बन्ने छु। यो स्थितिमा भाइको यो गुण मेरो निम्ति अमूल्य उपहार बन्न पुगेको छ।

मेरो पढाइमा उत्साह भर्दै सधैँ नैतिक सहयोगको भावले सकरात्मक ऊर्जा थपिदिनुहुने आदरणीय दादा योगेश राईप्रति आजन्म कृतज्ञ छु।

म सँधै मेरो आमा बाबा अनि परिवारलाई ताकत सम्झन्छु। पारिवारिक समस्याहरूदेखि टाढा राखिदिएर मेरो पढाइ अनि जीवनशैलीमा कहिल्यै पनि प्रतिकूल समय पर्न दिएनन। पढाइको क्षेत्रमा जहिले पनि सकरात्मक विचार र विश्वास राखिदिनुभयो। कुनै किसिमको छात्रवृत्ति नपाउँदा हतास थिएँ त्यस्तो समयमा "अध्ययन गर्ने सौभाग्य तिमीले पाएका छौ यसलाई निरन्तरता दिनु" भनेर प्रेममय साथ परिवारले दिनुभयो। परिवारकै सहयोग र मायाले नै आज यो शोधकार्य सफल बन्न पुगेको ठान्छु। म प्रति सँधै सकरात्मक भाव र विश्वास राखी मलाई न्यानो छहारी दिनुभएको छ। यसैले मेरा पुज्य आमा –बाबालाई साईप्रेम चढाई उहाँहरूबाट आशीर्वाद पाइरहूँ भन्ने प्रार्थना यहाँ

अभिव्यक्त गर्न पाउँदा मलाई हर्ष लागेको छ। जीवनमा म खुशी हुनुको स्रोत उहाँहरू नै हुनुहुन्छ। आदरणीय दाजु भाउजुहरूको मायालु वातावरण र हौसलाले मलाई सँधै प्रेरित गरेको छ साथै स्नेह भाइको साथ र मायाले धेरै ऊर्जा प्राप्त भएको छ। मलाई आनन्द अनुभूति दिने मेरा प्रिय भदैहरू र प्यारी भदैनीलाई स्नेहपूर्ण सम्झनामा सँधै राखेको छु। उहाँहरूको यस्तै लोभलाग्दो स्नेह र आशिष पाइरहने चाह रहिरहनेछ। परिवारको माया, साथ र अनुग्रहले गर्दा नै उच्च तहको शिक्षा प्राप्त गर्ने सौभाग्य हुँदा आफूलाई भाग्यमानी पनि ठानेकी छु।

अन्तमा प्रस्तुत शोधप्रबन्धलाई पूर्णता दिनमा प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष रूपमा म प्रति साथ र सहयोगको भाव राखिदिनुहुने सबैको यहाँ नाम लिन सकिरहेकी छुइनँ यसको निम्ति क्षमा चाहान्छु अनि सबै-सबैलाई सम्झनामा राख्दै आभारी रहेको जनाउँदछु।

शोधको पाँच वर्षको समय अवधिमा तयार पारिएको यस शोध प्रबन्धमा कतिपय कमिकमजोरीहरू रहेका होलान्। ती नितान्त मेरा हुन्। यस कार्यबाट भविष्यमा अझ शोध कार्य गर्ने उत्प्रेरणा प्राप्त गरेकी छु। यसको निम्ति उत्तर बङ्ग विश्वविद्यालय अनि नेपाली विभागप्रति कृतज्ञ बनेकी छु।

शोधार्थी

सुनिला गुरुङ

नेपाली विभाग

उत्तर बङ्ग विश्वविद्यालय

सङ्क्षिप्त सूची

अनु- अनुवाद

अनुवा- अनुवादक

इ सं- इस्वी संवत्

ते सं- तेस्रो संस्करण

ने अनु- नेपाली अनुवाद

ने रा प्र प्र- नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान

पृ- पृष्ठ

प्र सम्पा- प्रधान सम्पादक

प्रा लि- प्राइभेट लिमिटेड

वि सं- विक्रम संवत

सम्पा- सम्पादक

सं- संस्करण